

בענין שמיטת כספים

"וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו" (טו, ב)

זמנה של שמיטת כספים

פסק השו"ע (חו"מ סי' סז סעיף א) ששמיטת כספים בזמן הזה אינו נוהג אלא מדרבנן. עוד הוסיף (שם, סעיף ל) שאינה משמטת אלא בסופה.

אמנם הרא"ש (גיטין פ"ד סי' כ) כתב, שאע"פ שאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו, ברם מיד כשהתחילה שנת השמיטה אין ב"ד בודקין לגבות שום חוב, וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש את הלוה, דכתיב לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמיטה לה', היינו שמיד כשנכנסה השמיטה "לא יגוש". אבל אם יפרע הלוה מעצמו, אין צריך לומר משמט אני עד סוף השנה.

ובמנ"ח (מצוה תעז אות ד) כתב דאפילו להרא"ש חוב שהלוה בשביעית עצמו אינו משמט עד סוף השנה.

ועל פי דברי הרא"ש יש שמחמירין לכתוב פרוזבול כבר בתחילת השמיטה, אכן בשו"ע לא הוזכרו דברי הרא"ש.

גדר שמיטת כספים

חקירה יסודית יש לחקור בגדרי שמיטת כספים, אי הוי אפקעתא דמלכא, היינו שהחוב נהיה בטל מעצמו מכח גזירת התורה, או שהוא רק איסור על המלוה לגבותו והוא מחוייב למוחלו, אבל עצם החוב מצד עצמו קיים. ונפק"מ רבות ופשוטות בזה כפי שיתבאר להלן.

המנ"ח (שם אות ב' וד') נקט בפשיטות דשמיטת כספים היינו אפקעתא דמלכא, וא"צ המלוה למחול החוב כלל. ולכן ס"ל דגם אם המלוה היה קטן בשעת השביעית, כשיגדל א"א לו לתבוע החוב, דאע"פ שלא היה בר מחילה בשביעית, ולא היה בר מצוה המחוייב במצות שמיטת כספים, אפ"ה החוב כבר נתבטל. זאת ועוד, דאם יגבה את החוב, הרי שמלבד שעובר על לא יגוש, עובר נמי על לא תגזול, דכיון דהוי אפקעתא דמלכא, הרי אין החוב שייך לו.

אחת מראיותיו היא מגמ' בגיטין (לז, ב), דאמרינן התם כשהוא נותן לו, (הלוה למלוה את חובו), אל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך. הרי דמוכח שהחוב בטל מעצמו, דאלת"ה היאך יכול הלוה לומר לו כך וכי שלו הוא.

ונראה דבשיטה זו הלכו גם הרשב"א והרמב"ן, דהנה כתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תשעה) בענין מי שנשבע לשלם חוב ועבר השמיטה, שאם היתה ההלוואה לזמן קצוב לאחר השמיטה, אין שמיטה משמטת חוב זה, כדקי"ל שהמלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו. ואם זמן הפרעון היה לפני סוף השמיטה והשמיטה השמיטתו, בזה פטור מלשלם ואין עובר בכך על שבועתו, שהרי שבועתו היתה רק לשלם חוב שהוא חייב בה, אך אם נפטר ממנה פשיטא שלא על זה היתה שבועתו. והוי כאילו נתקבל המלוה חובו, דפשיטא שליכא עליו חיוב שבועתו. הרי לנו מפורש מדברי הרשב"א שהוא אפקעתא דמלכא, והוי כאילו נתקבל המלוה חובו ואין החוב קיים כלל.

וכעין זה מצאנו ברמב"ן, דהנה בספר התרומות (שער מה ס' ה) דן אם בחוב שהשמיטתו שביעית צריך המלוה להחזיר ללוה את השטר, והביא בשם הרמב"ן שצריך להחזירו כמו אילו נתפרע השטר, שפשוט שחייב להחזירו. וז"ל שביעית משמטת את המלוה ומפקעת שעבודא לגמרי, ולא משום מצוה של זה בלבד, אלא אפילו בא מלוה לעבור על דברי תורה ולתבוע חובו אחר שביעית הלוה פטור, שכבר נפקע שעבודו לגמרי, ומוציאין אותו ממלוה ומחזירין אותו ללוה. הרי לנו גם מהרמב"ן כדברי הרשב"א, דשמיטת כספים הוי אפקעתא דמלכא, והוא כאילו נפרע החוב, וכאילו קיבל המלוה את כל ממונו.

שיטת היראים

אכן מצאנו בראשונים שחלקו וסברו דאין זה אפקעתא דמלכא. דהנה היראים (מצוה קסד) כתב, שחוב שעבר עליו שביעית אינו הלוה רשאי לעכבו אלא על פי המלוה, שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע, אלא לזה יזמין את המלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה ה', וב"ד יחייבו את המלוה לומר "משמט אני כאשר צוהו חכמים". והביא על כך את דברי המשנה (שביעית י, ח) דהמחזיר חוב לחברו בשביעית צריך שיאמר משמט אני, ואם אמר אעפ"כ יקבל ממנו, שנאמר "וזה דבר השמיטה".

הרי מבואר בדבריו שהחוב קיים ואיננו אפקעתא דמלכא. ולא עוד אלא שמחוייב הלוה לפרוע, ולא אמרינן שכשם שיש איסור ד"לא יגוש" על המלוה לתובעו, ה"נ פטור הלוה מלשלמו, אלא דהוא חייב לפרוע, רק שיכול לקחת את המלוה לדין ולכופו לומר משמט אני כדינו.

וזה דבר השמיטה

והנה כבר הזכרנו שהמחזיר חוב לחברו בשביעית צריך שיאמר משמט אני, ואם אמר אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה. ובגמ' (גיטין לז, ב) ואמר רבה תלי ליה עד דאמר הכי. ופרש"י, אם היה רוצה לחזור בו הלוה, יתלנו המלוה על עץ, אם גברה ידו, עד דאמר ליה אעפ"כ.

ממשיך הגמ' איתיביה אביי, כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר שלי הן ובמתנה אני נותן לך. ומשני, דתלי ליה עד דאמר הכי - פ' במתנה אני נותן לך.

והנה במושכל ראשון נראה מכאן כדברי היראים, שהרי מזה שיכול לכופו, מוכח שהחוב עדיין קיים ואיננו אפקעתא דמלכא, שהרי אם החוב כבר התבטל לגמרי היאך שייך לכופו לתת לו את החוב במתנה. אלא ע"כ שעיקר החוב קיים, רק שיש איסור על המלוה לתבוע ולגבותו כל זמן שלא אמר משמט אני. ואף הלוה יכול לילך בב"ד ולכופו שיקיים דינו, אלא שאם אח"כ אמר לו הלוה אעפ"כ אזי יכול המלוה לתלותו. ומה דאמרו שלא יאמר לו "בחובי אני נותן לך", אלא יאמר "שלי הן ובמתנה אני נותן לך", צ"ל שאע"פ שמצד הלכות חו"מ באמת חייב הלוה את הכסף למלוה, בכ"ז צ"ל נוסח שמשמעו שאינו חייב, כדי להדגיש שאסור לו למלוה לתבוע.

אכן לדברי הרשב"א והרמב"ן ושאר הראשונים דס"ל שהוא אפקעתא דמלכא, צריך לפרש דמה שאמרו "ותלי ליה עד דאמר הכי", אין הכוונה כפשוטו אלא כוונתו שמבקש ממנו ומפציר בו בתחנונים שישלם לו חזרה את המעות, אבל ודאי שאינו יכול לכופו על זה ממש. ומה שאמרו שלא יאמר לו "בחובי אני נותן לך", אלא יאמר "שלי הן ובמתנה אני נותן לך", זה יתבאר כפשוטו, דהוי מתנה, שהרי החוב כבר פקע והלך לו.

האם שייך סתירה בין חו"מ ליו"ד

והנה מהאמור בשיטת היראים, ע"פ דיני ממונות של חו"מ חייב הלוה להשיבו למלוה, רק שיש איסור על המלוה לתבעו ולגבותו.

[וכעין זה מצינו בריטב"א לקדושין (ו, ב) בסוגיא דהמקדש ברכית, לפי הבנת המחנה אפרים (דיני רבית סימן ב), גבי מעות ריבית, דמעות רבית לעולם נתחייב בהם הלוה למלוה, וע"פ גדרי ממון של חו"מ מחוייב הוא לשלמו למלוה, רק שיש איסור, מצד דיני יו"ד, על המלוה מלקבלו ועל הלוה מלשלמו. ומבואר שם שאפילו בריבית גמורה שחייבת האשה לאיש, היה יכול לקדשה, אי הוי דינא דהמקדש במלוה מקודשת, וה"ט שהחוב בעצמותו קיים וכנ"ל (וע"ע בשערי ישר שער ה"פ"ג משכב"ז). ומיהו החזו"א (אה"ע סי' מב, א) לא קיבל זאת והסביר דברי הריטב"א בכוונה אחרת, יעו"ש ואכ"מ.]

חוב נשים וקטנים בשמטה

בספר דרך אמונה (הל' שמיטה ויובל ט, א בביה"ל) מסופק האם נשים חייבות במ"ע של שמיטת כספים. הצד שהיא פטורה משום דהוי מ"ע שהז"ג, אלא דבגיטין (יח, א) אמרינן כתובה מאימתי משמטת וכו', מבואר דחוב של נשים משמט. אך י"ל דהיינו משום הל"ת (שאשה חייבת על ל"ת אע"ג דהוי ז"ג), אבל העשה באמת אינו באשה. אך לדעת היראים דאין החוב נשמט מאליו אא"כ אמר לו משמט אני, (ולפ"ז הלאו דלא יגוש אינו אלא אחר שאמר משמט אני) א"כ כיון דאשה אינה מצווה במ"ע לומר משמט אני איך החוב שלה נשמט.

עוד יל"ע דבקטנים שאין עליהן לא מ"ע ולא מל"ת למה משמט החוב שלהן, דאמרי' (גיטין לז, א) יתומים א"צ פרוזבול שר"ג וב"ד אביהן של יתומים, ומבואר בשו"ע דהיינו ביתומים קטנים, וקשה קטנים למה משמט החוב הרי אינן מצווין להשמיט ולמה ישמיט. מיהו להראשונים דסברי ד"אפקעתא דמלכא" הוא, י"ל דהוא על כל החובות שבשנת השביעית, ואין נ"מ אם המוכר בר חיובא בהמצוה או לא. ואפשר דכיון שחז"ל חייבום בחינוך יכולין לומר משמט אני.

ועי"ש דממ"ש הרמב"ם (שמו"י ט, א) וז"ל מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה ידו, והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו ואת אחיו, מוכח דלא ס"ל כהיראים, אלא דגם בלי תביעה מקיים המ"ע. וכן ממש"כ בשו"ת הרשב"א (סי' י"ח) דאין מברכין על מצוה זו לפי שאין בה מעשה מוכח דלא כהיראים, דלפי היראים שפיר יש כאן מעשה בזה שאומר "משמט אני".

המלוה את חברו לעשר שנים

איתא במכות (ג, ב), אמר ר' יהודה אמר שמואל, המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו, ואע"ג דלא קרינא ביה לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש. איכא דאמרי, אמר ר' יהודה אמר שמואל המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, אע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינא ביה לא יגוש.

וברא"ש שם דן אי הלכתא כאיכא דאמרי או כלישנא קמא. ובסוף דבריו כתב, דנראה דהלכה כלישנא בתרא, דפשטא דמתני' מסייעא ללישנא בתרא, ותיובתא דלישנא קמא. אלא דרבא דחי ליה ועוד דשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא.

ובב"י (חו"מ סי' סז) הקשה על כך דהא ספיקא דממונא לקולא לנתבע, וכאן נקטינן דאין שביעית משמטתו ונותנין למלוה להוציא מהלוה. ות"י דשמיטה "איסורא היא" ומקילין שלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה, ונהי דנפ"מ לענין ממונא והויא לחומרא לנתבע, מ"מ כיון דבעיקרא דדינא לא אתי למבעי אי מפיקנא ממונא מהאי גברא אלא לענין איסורא אי נהוג שביעית אי לא, לקולא נקטינן כנ"ל.

ובשער משפט (סי' סז, ס"ק א) ביאר הדברים, דהרא"ש ס"ל דבאמת אין השמיטה "אפקעתא דמלכא" ואין החוב בטל מעצמו כלל, אלא דישנו איסורא בעלמא על המלוה לגבותו מן הלוה כשיטת היראים, וממילא בספק אי השמיטתו שביעית אי לא הו"ל ספיקא דאיסורא, וכיון דשמיטה בזמן הזה דרבנן היא הו"ל ספיקא דרבנן, ולפיכך אזלינן לקולא ורשאי לגבותו. אלא שהקשה דלא מצא אף פוסק שפסק כדברי היראים.

ובאמת נראה דיש קצת ראייה שהרא"ש סובר כהיראים. דהנה אהא דפרש"י ההיא דגיטין "ותלי ליה עד דאמר הכי", שר"ל שאם גברה ידו שיתלהו על עץ עד שיאמר "אעפ"כ", כתב הרא"ש דלא נהירא, דא"כ בטלת תורת שמיטה, ולכך פירש שר"ל ותלי ליה כלומר יהיו עיניו תלויות, יושב ומצפה עד שיאמר כך וכך.

ומבואר שנהי שלא הסכים הרא"ש עם פרש"י שיכול לכפותו ממש לומר הכי אם גברה ידו, מ"מ אין זה אלא משום סברא בעלמא, שא"כ בטלת תורת שמיטה, אבל אי לאו משום האי סברא משמע שבעצם היה רשאי לכופו על זה. ואי נימא דס"ל להרא"ש דשמיטת כספים הוי אפקעתא דמלכא, א"כ איך שייך כלל שיהא רשאי לכופו על זה, אטו יכול אדם לכופו את חברו לתת לו מתנות. וכמו שכבר הערנו בזה לעיל. אלא ע"כ דסבירא ליה לרא"ש שאינו אפקעתא דמלכא והיינו כשיטת היראים, וכדברי השער משפט.

[דרך אגב מדברי הרא"ש מבואר שספק דרבנן לקולא הוא אפילו היכא שמקור הדין הוא בדאורייתא, ודלא כהחזו"א שנוקט שאע"פ ששמיטה בזה"ז אינו אלא מדרבנן הולכים לחומרא משום שעיקרו מה"ת, ואכמ"ל.]

סתם הלוואה ל' יום

בהא דאמרינן שהמלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, כתב הב"ח (סי' סז סקי"ג) שכל זה בקבע זמן, אך בסתם הלוואה אע"ג דקיי"ל סתם הלוואה לשלשים יום, שביעית משמטת, אפילו לא הגיעו עדיין שלושים יום, דקרינן ביה לא יגוש. ודוקא במלוה לזמן קבוע, לא קרינן ביה לא יגוש ולפיכך אין שביעית משמטת, ולא בסתם מלוה.

והוכיח כדבריו מדברי הרמב"ם (פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ה), ומקורו מהמשנה סוף מסכת שביעית, שאם שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית, ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית, אבדו הדמים. שהרי עברה שביעית על החוב. והיינו משום דאותן מעות שחייבין לשוחט עבור הבשר הוו כחוב, ואף דינו כדין סתם הלוואה שהיא לשלושים יום, אפילו הכי אין לו דין מלוה לזמן, ולכך השביעית משמטתו ואבדו הדמים. וע"כ צ"ל דשאני כללא דסתם הלוואה שלושים יום, ממלוה את חברו לעשר שנים שקצב לו זמן בהדיא.

ואמנם התומים כתב דליכא ראייה מהרמב"ם, דבדמים אלו שנתחייבו עבור הבשר לא אמרינן סתם הלוואה שלושים יום, אלא רשאי לתבעו לאלתר, ולכן השביעית משמטתו. אבל בהלוואה

גמורה דסתם הלואה שלושים יום, בזה לעולם אימא לך דלא קרינן ביה "לא יגוש", ואין השביעית משמטתו ככל מלוה את חברו וקצב לו זמן קצוב.

וכדבריו מצינו כבר בחי' הר"ן (שבת קמח, ב) שכתב וז"ל, ומדקאמר אם היה חדש מעובר משמט, יש ראייה לפרש"י דשאלה אין לה זמן אלא כל אימת דבעי מצי תבע, דאי יש לה זמן אמאי משמט, דהא לא קרינן ביה "לא יגוש", כדאמרי' פ"ק דמכות (ג, ב) המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, משום דלא קרינן ביה "לא יגוש". הרי מפורש כדברי התומים.

ונראה דיסוד מחלוקת האחרונים הנ"ל, בין הב"ח והתומים, תלוי בטעמא דסתם הלואה שלושים יום, האם הוא מטעם אומדנא, שבסתמא אין אדם נותן לחבירו הלואה לפחות מל' יום, או דלמא דהוא דין מיוחד בהלוואה, דסתם הלואה אינה פחותה מל' יום.

והנה כתב הרמב"ם (פי"ג מהלכות מלוה ולוה ה"ה) וז"ל, המלוה את חברו וקבע לו זמן לפרעו וכו' אינו יכול לתבעו עד סוף הזמן וכו', וסתם מלוה שלושים יום וכו', ואם התנה שיתבע בכל זמן שירצה יש לו לתבעו ביומו שתנאי ממון הוא.

ובחי' מרן רי"ז הלוי העיר, דהרמב"ם הוסיף בהא מלתא טעמא ש"תנאי ממון הוא", דמשמע דמדין תנאי הוא דקאתינן עלה, שאע"פ שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאי בטל, בדבר שבממון תנאו קיים. ולכאורה הלא כיון דהתנה, א"כ לאו סתם הלוואה היא, ואינו שייך כלל לדין שלשים יום, וא"כ מה זה שכתב הרמב"ם טעמא משום דכל תנאי שבממון קיים.

אלא ע"כ דהדין דסתם הלוואה ל' יום, אין זה משום דאמדינן דעתיה דבסתמא הלואה על ל' יום, אלא דיסודו הוא דין תורה, דבכל הלוואה, עד ל' יום אינו יכול לתבעו. וילפינן לה במכות (ג, ב) מקרא דקרבה שנת השבע שנת השמיטה, יש לך שמיטה אחרת שהיא כזו, ואיזו זו המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתבעו בפחות מל' יום. וכיוון דיסוד דינו הוא גזה"כ בכל הלוואות שאינו רשאי לתבעו, הוצרך הרמב"ם לומר דהיכא דהתנה המלוה שיוכל לתבעו ממנו בכל זמן שירצה תנאו קיים מדין תנאי ממון, דאל"ה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה.

ומעתה אפשר דבהכי תלוי מחלוקת האחרונים הנ"ל. דאם יסוד ההלכה דסתם הלואה ל' יום הוא מטעם אומדנא שבסתמא אין אדם מלוה לחבירו לפחות מל' יום, א"כ הא לא גרע ממפרש לעשר שנים, אשר בזה נקטינן להלכה כהלוישנא בתרא במכות, דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, שהגדר הוא שעד שלא הגיע זמן הפרעון דייננן כאילו עדיין אין חוב, שעל דעת זה נתן לו את ההלוואה שעד אותו זמן יהיו המעות שלו, ולהכי אין שמיטה משמטתו, וה"ה בסתם הלוואה ל' יום דלא שנא.

ברם לפי יסוד הגרי"ז בשיטת הרמב"ם, שהוא מטעם גזה"כ מיוחדת שיש לך שמיטה אחרת שהיא כזו, א"כ בזה י"ל שלעולם חשבינן כאילו הגיע זמן הפרעון של החוב הזה, ובעצם יש כאן חוב מעליא, אלא שהוא רק איסורא דמנחא אקרקפתיה דגברא, שאינו רשאי לתבעו לפני ל', וממילא בזה שפיר יש לנו לומר ששמיטה תשמטתו.

עוד יש להוסיף בזה, שגם לפי יסוד דברי הגרי"ז בדעת הרמב"ם, יש לומר דתלוי הדבר במחלוקת הראשונים שנתבאר לנו לעיל בגדר השמטת כספים, אי הוי אפקעתא דמלכא או דהוא רק איסור על המלוה לגבות. דהרי יסוד האי גזיה"כ דסתם הלוואה ל' יום, נלמד משמיטה מדרשא ד"יש לך שמיטה אחרת שהיא כזו, ואיזו זו המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתבעו

בפחות מל' יום". הרי שגדר סתם הלואה ל' יום הוי מעין דין שמיטת כספים. והשתא, אם גדר שמיטת כספים הוי אפקעתא דמלכא וביטול החוב, וכן בסתם הלואה ל' יום, י"ל שתוך הזמן הוי כאילו עדיין ליכא לחוב וממילא לא תשמטנה השביעית. אך אם גדר שמיטת כספים הוי מטעם איסור בעלמא על מלוה, א"כ בסתם הלואה ל' יום נמי נימא דלעולם החוב קיים רק הוא איסור דרמי אמלוה לתבעו וממילא תשמטתו שביעית.

תוספת שביעית

בשם הגאון רבי אלעזר משה ז"ל מפינסק הקשו, הרי קיי"ל שיש מצוה בשבת ויו"ט להוסיף מחול על הקדש, וא"כ כשמגיע ליל כניסת ראש השנה של מוצאי שביעית, אשר היא זמן השמטת כספים הרי כבר אין יכול לתבוע את החוב מטעם שבסתמא קיבל עליו מבעו"י קדושת היום. וא"כ לא תשמטנו שביעית, דהוה ליה כהמלוה את חברו ל' שנים דאין שביעית משמטתו, דאע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינא ביה לא יגוש, וה"נ לא קרינן ביה לא יגוש מטעם קדושת יו"ט.

אכן אחר העיון נראה שקושיא מעיקרא ליתא, דהרי היסוד דהמלוה את חברו ל' שנים אין שביעית משמטתו, משום דלא קרינן ביה לא יגוש, היינו משום שעד שלא יגיע זמן הפרעון חשבינן כאילו ליכא חוב כלל, שעל דעת זה נתן לו את ההלואה שעד אותו זמן יהיו המעות שלו. אבל במה שאינו יכול לתבוע חוב בשבת ויו"ט, או בזמן תוספת שבת ויו"ט, זה לא בגלל שחשבינן כאילו עדיין לא הגיע זמן הפרעון, אלא הוא רק משום איסורא דרמי אקרקפתיה דהך גברא, ולעולם החוב קיים וא"כ בזה שפיר תשמטנו שביעית.

שמיטה בזה"ז - בחו"ל

הפוסקים דנו האם שמיטת כספים נוהג בזה"ז בחו"ל, בשו"ע (חו"מ סז, א) כתוב אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום. וכתב הרמ"א שזה דעת הרמב"ם והר"ן בשם י"א, והסכמת הפוסקים, אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה. ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדיין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הובא בטור) שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה.

כגבוי דמי

ובטעם המנהג כתב מהרי"ק (שורש צ"ב) דסמכינן אר' יוחנן (גיטין לז, א) דאמר שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, אף על גב דקאמר דווקא לב"ש דס"ל ששטר העומד לגבות כגבוי דמי, אבל המרדכי (ס"פ הבא ע"י) כ' דק"ל כב"ש בהא. וכתב שם הגר"א דליתא, דהסוגיא בכ"מ דלא כב"ש.

מקומות הרחוקות מא"י

הרמ"א גם מביא דברי התה"ד (סימן ד"ש) שאע"ג דכתב ר"י וכן ר"ת וכמה גאונים ורש"י ששמיטת כספים נוהגת בזה"ז, לא חזינן לרבנן קשישי בדורותינו דהיו מורין לנהוג שמיטת כספים. ונתן טעם שרק במקומות הקרובים לא"י תיקנו רבנן שינהגו להשמיט כספים, ואף הרא"ש שצווח ככרוכיא, כדאיתא בטור, מסיק שאינו סותר מנהגם. אלא שהק' על עצמו שהרי חלה נוהג בכל הארצות, והטעם דחלה דומה טפי לחובת הגוף מלחובת קרקע, משום דבעל

העיסה חייב בה ולא בעל הקרקע, ולא דמי לתרומות ומעשרות דחובתם רק על בעלי קרקע. ולפ"ז כל שכן שמיטת כספים שתנהג בכל הארצות דחובת הגוף ממש היא, כדאיתא בהדיא פ"ק דקדושין (לח, ב). ותי' דמ"מ הואיל ואתקש שמיטת כספים לשמיטת קרקעות, ושם שמיטה חדא הוא דתרווייהו בקדושת שביעית תלוי, ובזמן הזה לא נתקן אלא זכר לשביעית דמיא טפי לחובת קרקע מחלה.

שיטת בעה"מ וראב"ד

ועי' בבהגר"א (שם ס"ק ה) שדעת הי"א הובא ברמ"א שאין שמיטת כספים נוהג כלל בזה"ז, הוא הבעה"מ, שכ' דוקא בזמן שהיובל נוהג מדרבנן נוהג שמיטה, שיובל ושמיטה קשר שאין נפרד הוא, והיו נוהגין יובל עד שבטלו ב"ד, ושמיטה צריך ג"כ קדוש ב"ד. ובסה"ת (שער מ"ה) והרמב"ן דחה דבריו, וס"ל דאפילו מדאורייתא נוהג כרבנן, וכפרש"י דרבא פליג על אביי בהא.

ועי' בשו"ת אג"מ (חו"מ ח"ב סי' טו) שכן סובר הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (גיטין לז, א), ומסיק הרמ"א ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזה"ז, הרי דהרמ"א סובר כן לדינא.

ולכן אף שאכשור דרי לענין זה ונהגו לכתוב פרוזבול, אפשר הוא לא מפני שהכריעו דורות האחרונים שהלכה כהסוברין דשמיטת כספים נוהגת בזה"ז, אלא דכיון שיש לתקן בפרוזבול, שהוא ענין קל, הנהיגו זה לרווחא דמילתא כהראב"ד שכתב דרק ממדת חסידות נהגו אלו שכתבו פרוזבול. וממילא אולי לא נשתנה עצם המנהג דבני אשכנז דלא היו נוהגין בשמיטת כספים לדינא. ומסיק דלכן יש לנו לומר דעדיין יש לנו מנהג דורות הקדמונים באשכנז ובספרד שלא היו נוהגין בהשמטת כספים, והיו גובין החובות גם בב"ד אף שנוהגין עתה לכתוב פרוזבול, דהרי אנו מבני בניהם וכמעט בכל הדברים אנו עושין כהרמ"א.

ברכה על מצות שמיטת כספים

כבר הזכרנו דברי שו"ת הרשב"א (סי' יח) שה"ט שאין מברכין על שמיטת כספים משום דאין בו מעשה. וכבר הק' בספר דרך אמונה על היראים שס"ל שתלוי באמירת "משמט אני", א"כ יש כאן מעשה.

ובכס"מ (ברכות יא, ב) מדייק ברמב"ם שכתב וז"ל **וכל מצות עשה שבין אדם למקום**, בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה, מברך עליה קודם לעשייתה, שדווקא במצוה שבין אדם למקום תקנו ברכה, ולא במצוות שבין אדם לחבירו, כגון עשיית צדקה וכדומה, א"כ ה"ה על שמיטת כספים אין לברך.

ובספר שמיטת כספים כהלכתו תי' על פי מש"כ בשו"ת תמים דעים (קעג) שמצוה שתלוי באחרים אין מברכים עליו, א"כ שמיטת כספים נמי.

פרוזבל

כיון שראה הלל שאנשים לא לוויים מפני שחוששים שלא יקבלו הכסף בחזרה, ששביעית ישמט החוב, עמד ותיקן "תקנת פרוזבל", דהוי כאילו מוסר החוב לב"ד ולכן אין איסור לגבות החוב אחרי שביעית.

והתפרסם בשם אירגוני הצדקה שכדי שלא לבטל מצות השמטת כספים לגמרי, שילווח להאחראי על קופת הצדקה, ובהגיעה ר"ה של שמינית ישמט החוב, ויקיים בזה מצות צדקה. אלא דיש לדון שלכאורה אין כאן מצות צדקה, אלא שהלוה כסף וההלוואה התבטלה בשמיטה. ויהיה בזה נ"מ אם יכול להוריד הסכום מכספי מעשר שלו, דאם אין כאן אלא ביטול הלוואה אינו יכול להוריד מכספי מעשר. וראיתי שנחלקו בזה הגר"ח קניבסקי שליט"א והגרא"ל שטיינמן שליט"א, שלפי הגר"ח שליט"א אין כאן אלא גרם חסד, ואינו יכול להוריד מכספי מעשר. אבל הגרא"ל שליט"א חולק וסבר שיש כאן הלוואה וצדקה. וצ"ע שהרי ראיתי מביאים בשמו שהקפיד להלוות הכסף להרב עזריאל אורבך שליט"א, שהיה הממונה על קופת צדקה, ולא רצה להלוות הכסף ישיר ל"קופת הצדקה" משום שאין כאן "לוה" ואין כאן שיעבוד הגוף, א"כ קשה הרי אין כאן אלא הלוואה פרטית להגר"ע שליט"א, א"כ מהיכ"ת שיחשב למצות צדקה, הגע בעצמך אטו מי שהלוה כסף לבן אדם רגיל והושמט החוב בשביעית, ובמקרה הלוה נתן הכסף לצדקה, האם ה"מלוה" יכול לנכות הסכום מכספי מעשר.

השמטת חוב של פדיון הבן

בשו"ת קול אליהו (יו"ד סימן כה) דן האם שביעית משמטת חוב של פדיון הבן, והנה המשנה במסכת שביעית (י, ב) אומרת האונס והמפתה והמוציא שם רע אינו משמט, וכן פסק הרמב"ם (פ"ט מהלכות שמו"י הי"ב), והכ"מ הביא הטעם שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, דקנסות אלו שחייב הכתוב אינם כשאר חובות אבל הם חיובים שהאיש ההוא נתחייב בהם, והאיש ההוא לא יהא פטור עד שיפרעם. וכתב ע"ז הכס"מ "ואיני יורד לסוף חילוק זה", ואפשר לומר דכיון שכתובים בתורה הו"ל כגבויים ומסורים ביד ב"ד. אז לפי טעם הכס"מ ה"ה דחמשה סלעים של פדה"ב אינו משמט, כיון שכתוב בתורה, כגבוי וכמסור ביד ב"ד דמי. אמנם הקול אליהו תמה על הכס"מ דקנסות של אונס ומפתה ומוציא שם רע אינו משמט מטעם דהוי קנסא, וכל קנס אין אדם זוכה בו עד שעת העמדה בדין, כדמוכח בריש פרק נערה שנתפתתה. והראיה דלאחר העמדה בדין דהוה כזקיפת מלוה משמטין, כדאיתא בגיטין (יח, א). ועי"ש שרוצה לפרש דברי הרמב"ם ג"כ כדבריו.

ולפי"ז כתב שלענין חמשה סלעים של פדיון הבן, כיון דאין צורך להעמדה בדין להתחייב בהם, שהשביעית משמטת.

הן אמת שכדברי הקול אליהו כן פירש הרא"ש (שביעית י, ב) וז"ל האונס והמפתה נותנין נ' כסף, והמוציא שם רע ק', וכל זמן שלא עמד בדין לאו ממון הוא דאי מודה בה מיפטר ולא קרינן ביה לא יגוש, ואינן משמיטין, אבל משעמד בדין ממונא הוא ומשמיטין, אבל אין כן דעת כל הראשונים. שדעת הרמב"ם, כפי שפירש דבריו בספר דרך אמונה (שמו"י ט, יב), מפני שהוא עונש, ואין מתכפר לו עד שישלם, לכן אין שביעית משמטתו, א"כ לא שייך לפדיון הבן.

ודעת הר"י בן מלכי צדק שהטעם שאינו משמט הוא שאין שמיטה משמט אלא "מלוה", וכמו שאין שמיטה משמטת הקפת חנות, כך אינו משמט דמי אונס ומפתה. וז"ל הר"י במ"ץ אר"י ר' מאיר היא דאמר במלוה הדבר תלוי, כלומר אם זקפה עליו במלוה משמיט, והכא ליכא מלוה, ולית ליה לר' מאיר שמיטה אלא במלוה ותו לא, כדתנן הקפת חנות וכו'. וכעין זה כתב הר"ש, עי"ש. ולדבריהם י"ל שגם פדה"ב אינו "מלוה", וממילא לא ישמט חוב פדה"ב.

ועל עיקר דברי הכס"מ תמה עליו קושיא אלימתא, א"כ אמאי לאחר העמדה בדין דהוי כזקיפת מלוה משמט, הרי סוף סוף מלוה הכתובה בתורה היא וכגבוי או כמסור ביד ב"ד דמי.

וראיתי קושיא יפה בשם הגרא"ל שליט"א, דאם שמיטה משמט פדה"ב, א"כ לא משכח"ל גדול שחייב בפה"ב שהרי כבר עבר עליו שמיטה, ובמשנה (בכורות פרק ח, ו) איתא "הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם את בנו וכו'".

ויש להעיר על הראשונים שלא מפרשים הדין של אונס ומפתה מטעם "הקפת חנות", שמסברא כל חוב שאינו מלוה הוי כהקפת חנות. ובשלמא להרמב"ם ניחא, שהוא מפרש הקפת חנות בדרך אחר, וז"ל בפיה"מ הוא מה שדרך בני אדם להתקשר עם בעלי החנויות שיקח ממנו צרכיו עד שיתקבץ אצלו סכום וישלם לו, אין אותו הסכום הנקבץ נשמט בשביעית, לפי שאינו כדרך החובות, שלא מכר בעל החנות מה שמכר כדי שיהא חוב, ואינו אלא מוכר בדמים מועטים עד שיצטרף עם דמים אחרים ויקח את שלו. וביאר דבריו הכס"מ (שמו"י ט, יא) שמאחר שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין דרך לנוגשו הוי כאילו הלוחו עד אחר שביעית שאין שביעית משמטתו. וזהו טעם שכר שכיר שאינו נשמט מפני שדרך לקבץ שכר שנה או שנתים, ביד השוכר אותו, ואינו נוגשו לתתם לו, אבל הם בידו כפקדון או כהלוהו עד אחר השביעית. נמצא לפי הרמב"ם איון כזה כלל ששמיטה אינו משמט אלא הלוואה, ולכן צריך לפרש אונס ומפתה בענין אחר, אבל לשאר הראשנים צ"ע.

והעיקר הנידון האם שמיטה משמטת פדה"ב, יש להעיר שמטעם אחר לא ישמט, דאין כאן "לא יגוש", שהרי אין כהן שיכול לתבוע אותו, שיכול לומר שיתן לכהן אחר, והוי "ממון שאין לו תובעין". וראיתי בשו"ת קול אליהו (הנ"ל) שהק' כנ"ל דיכול לומר האב לכהן התובע לכהן אחר אני רוצה ליתן, אלמא לא ניתנו ליתבע, וכיון שכן אינו משמט, ותי' דכיון דאי מכנפי להו ואתו כולהו כהני, צריך הוא לברר לו כהן וליתנם לו, הילכך ניתנו ליתבע וקרינן בהו לא יגוש, ודין הוא דהשביעית תהא משמטת, ועדיין צ"ע.

חוב נמשך

עוד העירו לי שא"א לומר ששמיטה תשמט פדה"ב, שכאן יש סיבה מתמדת לחייבו בזה שיש לו בן שלא נפדה, א"כ אף ששמיטה ישמט ה"חוב", החיוב חוזר וניער, משום שלא התבטל סיבת החיוב.